

An aerial photograph of a dramatic, winding road carved into a steep, rocky cliffside. The road is bordered by a thick, grey stone wall with a crenelated top edge. The road curves sharply, and a small blue bus is visible on one of the curves. The surrounding landscape is lush with green vegetation, and the sky is overcast. The text 'GELUKKIGER dan je DENKT' is overlaid in white, sans-serif font.

GELUKKIGER
dan je
DENKT

Alan Watts

ALAN WATTS

GELUKKIGER
dan je
DENKT

AnkhHermes

INHOUD

Voorwoord bij de derde editie	7
Inleiding bij de tweede editie (1952)	9
Inleiding voor leken en deskundigen	15
Introductie	21
1. Strijd in de ziel	33
2. De oplossing van religie	63
3. De weg van acceptatie	87
4. De terugkeer van de goden	113
5. De vicieuze cirkel	147
6. De ene tussen de velen	167
7. De grote bevrijding	201
8. De liefde voor het leven	215
Noten	229
Bibliografie	237
Over Alan Watts	240

1. STRIJD IN DE ZIEL

Vrijwel iedereen kent het verhaal van de gans die gouden eieren legde. Een man en zijn vrouw hadden een mysterieuze gans, die hun af en toe een gunst verleende door een gouden ei te leggen. Toen dit enkele weken zo verliep, begonnen ze het vervelend te vinden dat de gans telkens maar een deel van haar goud afstond. Ze dachten namelijk dat er een voorraad van zulke eieren in de gans lag opgeslagen. Het kwam niet in hen op om het dier eerst te wegen om erachter te komen of het veel zwaarder was dan wat voor een gans normaal was, en ze besloten de gans te slachten en open te snijden. Zoals te verwachten viel, bleek het een gewone dode gans te zijn, zonder gouden eieren en niet meer in staat om ze te produceren.

In het verleden zijn er wetenschappers geweest die ook zo teleurgesteld waren toen ze de anatomie van de mens onderzochten om een orgaan te vinden dat als de ziel kon worden omschreven. Er zijn nog steeds geleerden die Beethoven tot de laatste zestiende noot en Shakespeare tot het laatste voornaamwoord analyseren om het geheim van hun genialiteit te ontrafelen. En er zijn theologen die hetzelfde doen met de woorden die in de Bijbel staan om de aard van God te ontdekken. En nog altijd hopen de meest vooruitstrevende wetenschappers dat het universum zijn mysteriën, zijn laatste grote geheim, zal prijsgeven aan degenen die de kleinste delen van het universum ontleden en steeds meer over steeds minder te weten komen. Dit noemen we ‘door de bomen het bos niet meer zien’. Deze fout is geenszins beperkt tot wetenschappers en geleerden, want de fabel over het gouden ei is een eeuwenoud verhaal over de menselijke natuur.

We zeggen weleens dat het een deugd is om ‘het leven als geheel te

zien', want alle betekenis ligt in heelheid besloten. Zonder gans zouden er geen gouden eieren kunnen zijn, en hoe ergerlijk, traag en dom de gans misschien ook was, ze leek op het leven doordat ze een samenspel van tegengestelden was: ze was traag, maar haar eieren waren van goud, en als je haar in stukken sneed om het goud te verzamelen en geen last meer te hebben van haar traagheid, bleef je alleen maar met haar dode lichaam zitten. Dit gebeurt ook als je het menselijk lichaam opensnijdt om de mysterieuze bron van zijn vitaliteit te vinden, of als je de bloem en modderige wortels van een plant van elkaar scheidt. Iets vergelijkbaars, en belangrijkers, vindt plaats wanneer de mens van het leven houdt en de dood haat, of zich vastklampt aan jeugdigheid en ouderdom afwijst. Dan is het alsof je verwacht dat een berg slechts één helling heeft, namelijk het stijgende aspect van de berg, terwijl een berg alleen een berg kan zijn als hij zowel een stijgend als dalend aspect heeft. De betekenis van iets ligt namelijk in het geheel besloten. Overigens niet alleen de betekenis van iets, ook het volledige bestaan ervan. We zijn ons alleen maar bewust van het leven en het leven is alleen maar in staat om zich te manifesteren doordat het is opgedeeld in ontelbare paren van tegengestelden: we kennen beweging door haar contrast met bewegingloosheid, we weten wat lang is doordat kort bestaat, we kennen licht doordat er ook duisternis is, warmte doordat kou bestaat en vreugde doordat we ook verdriet kennen.

Het leven als geheel zien betekent dat we begrijpen dat deze tegengestelde kenmerken essentieel voor de aanwezigheid van het leven zijn, zonder dat we ons er proberen in te mengen, zonder het lichaam van het universum te ontleden om de plezierige aspecten te behouden en ons van de onplezierige aspecten te ontdoen. Dit begrijpt de hindoe-filosoof wanneer hij bij het zien van de meest vreselijke dingen kan zeggen: '*Sarvam kalvidan Brahman*', 'Ook dit is Brahman', het goddelijke Wezen van wiens Zelf¹ elk afzonderlijk ding *een* veranderend aspect is. Voor deze hindoe is Brahman niet slechts het gehele universum, net zo min als het leven als geheel zien hetzelfde is als het gehele leven zien. In dit opzicht is Brahman eerder de heelheid, zelfs

de heiligheid, van het leven die uitsluitend kan worden vernietigd in de fantasiewereld van onze eigen denkkeest. Hieruit volgt dat degenen die het proberen te vernietigen als het ware dode lichamen in hun gedachten met zich meedragen die hun ziel aantasten en vergiftigen. Uit angst voor de dood, pijn, armoede en ouderdom klampen zij zich vast aan het leven, genot, rijkdom en jeugdigheid, maar het enige waaraan ze vasthouden zijn de afgesneden ledematen van de wereld. Hoewel ze het wellicht niet beseffen, bestaan dit afsnijden en het daaruit volgende leed uitsluitend in henzelf. Zij *denken* dat ze het geheel uit elkaar kunnen halen, maar dat is een povere illusie. Het enige gevolg van deze illusie is dat er door al dat vastklampen een smet op het leven, het genot, de rijkdom en de jeugdigheid van deze mensen zit. Ze zijn ongelukkig, want dingen die van het geheel worden afgesneden hebben geen leven meer in zich. Het is dus niet zo verrassend dat enkele 'wijze mensen' die op deze manier ongelukkig zijn geworden, jammeren dat genot en rijkdom zonden zijn waarin het geluk niet kan worden gevonden. Maar vuur is niet slecht omdat je je vingers eraan brandt als je het probeert vast te grijpen; vuur is alleen maar gevaarlijk.

Het probleem van tegengestelden

We noemen dingen als het leven en de dood 'tegengestelden'. Dat is echter geen bevredigende term, want er wordt een toestand mee aangeduid waarin er sprake is van een tegenstelling en dus ook van een conflict. Het leven en de dood zijn uitsluitend in onze denkkeest in conflict met elkaar. Onze denkkeest creëert vanuit zijn eigen verlangens en angsten een strijd tussen beide. In feite zijn het leven en de dood niet elkaars tegengestelden, maar vullen ze elkaar aan. Ze zijn de essentiële factoren van een grootser leven dat bestaat uit leven en sterven, net zoals een melodie tot stand komt door het laten klinken en uitdoven van afzonderlijke noten. Het leven wordt in stand gehouden door de dood. De beweging van het leven is uitsluitend mogelijk door het voortdurende ontstaan en afsterven van cel-

len, de opname van voedingsstoffen en de uitscheiding van afvalstoffen, die op hun beurt voor een vruchtbare bodem zorgen waaruit nieuw leven kan voortkomen. Vitaliteit is een cyclus waarvan de voltooiing zowel opgaande als neergaande beweging vereist, net zoals licht zich niet kan manifesteren zonder de volledige beweging van de lichtgolf van begin tot einde. Als deze golven in halve golven of kwart golven konden worden opgesplitst, zou het licht verdwijnen. Zo hebben we ook op biologisch vlak twee tegengestelde, maar elkaar aanvullende geslachten: mannelijk en vrouwelijk. Wezens zijn op deze manier onderverdeeld om zich te kunnen voortplanten. De man en de vrouw ontlenen hun betekenis aan het kind, want zonder het kind zou het geen zin hebben om twee geslachten te hebben. Zij vormen dus de twee benen waarop ons leven staat, en als één been wordt afgesneden, stort het geheel in.

Deze zogenaamde tegengestelden stellen de mens voor een moeilijk probleem, want de mens verlangt in zijn hart naar een eeuwig bestaan en het overwinnen van de dood. Dit verlangen leidt hem in de verkeerde richting, want in het leven zoals hij het kent is hij zelf een van deze tegengestelden, dus lijkt hij tegenover iets te staan waarover hij nooit kan zegevieren. Want het fundament van het leven zoals wij het kennen, is de tegenstelling tussen onszelf en het universum, tussen dat wat 'ik' is en dat wat niet 'ik' is. Opnieuw zijn dit twee dingen die elkaar aanvullen in plaats van dat ze tegenover elkaar staan, want het is duidelijk dat het individu niet zonder het universum kan bestaan en dat het universum niet kan bestaan zonder de veelheid van individuen en eenheden waaruit het bestaat. Maar vanuit het oogpunt van de lijdende, worstelende mens is dit een zuiver abstract feit, hoe onmiskenbaar het ook is. Bovendien is het bestaan van het universum blijkbaar uitsluitend afhankelijk van de onpersoonlijke veelheid van individuen, waarvan er een onuitputtelijke voorraad is. Het universum is niet van één afzonderlijk individu afhankelijk. De natuur lijkt zelfs verbaazingwekkend gevoelloos en verkwistend te zijn in haar omgang met afzonderlijke individuen. Daardoor is het niet zo verrassend dat de mens in opstand komt wanneer hij met dezelfde gevoelloze onver-

schillingheid ten opzichte van zijn individualiteit wordt behandeld als een insect. Hier lijkt zelfs sprake te zijn van een conflict dat niet uitsluitend in de denkkeest aanwezig is, want enerzijds gebruikt de natuur haar fantastische vaardigheid om individuen te scheppen en zelfs in leven te houden, terwijl ze diezelfde individuen behandelt alsof ze niet meer zijn dan de stof waaruit ze zijn voortgekomen. Maar als een van beide processen niet zou plaatsvinden, zou de wereld verstikken door de overdadigheid aan leven of zou er geen mens meer op aarde zijn. Niettemin is het proces vanuit het oogpunt van het individu verkwistend en gevoelloos. De mens zou de natuur in haar efficiëntie kunnen bijstaan door de voortplanting van zijn soort te reguleren en door zich aan de natuur aan te passen in plaats van de strijd met haar aan te gaan. Maar dit vereist een gezamenlijke maatschappelijke inspanning die wel duizenden jaren in beslag kan nemen, waardoor dit idee voor mensen die in het tumult van de eenentwintigste eeuw leven weinig betekenis heeft.

Wetenschappelijke inspanningen voor het wegnemen van leed doen hier echter niet ter zake, want het is nog maar de vraag of de daaruit resulterende toename van ons leefcomfort zou worden verwelkomd, wanneer deze het evenwicht tussen de tegengestelden verstoort. Net zoals te veel licht de ogen verblindt, verdooft te veel genot de zintuigen. Om zichtbaar te zijn is er contrast nodig. Maar het probleem van het conflict van de mens met het universum is er nog steeds. We kunnen een willekeurig aantal eenvoudige, rationele oplossingen aandragen en daarmee het bestaan rechtvaardigen van deze onprettige tegengestelden en van de onfortuinlijke, maar noodzakelijke werking van de natuurwetten. Het is heel gemakkelijk om te filosoferen en tegen mensen te zeggen dat ze blij moeten zijn dat ze kunnen lijden, omdat ze anders niet in staat zouden zijn om vreugde te ervaren. Maar als puntje bij paaltje komt, vinden we dat deze manier van redeneren te ver van onze ervaring vandaan staat en te abstract is, waardoor ons hart niet overtuigd is, ook al is ons hoofd wel tevredengesteld.

Hier komen we bij de oorzaak van het feit dat de mens niet gelukkig is, en de zoete, redelijke stem van zuivere filosofie heeft hier geen

invloed op. Wat er ook gezegd wordt over de noodzaak om je levenshouding te baseren op een universeel in plaats van persoonlijk gezichtspunt, het probleem is dat de mens zich in zijn normale hoedanigheid niet universeel voelt. Zijn centrum is hij zelf en zijn bewustzijn gliuurt door vensters in een muur van vlees naar buiten. Hij ervaart niet dat zijn bewustzijn buiten zichzelf bestaat, door de ogen van anderen kijkt of met de ledematen van anderen meebeweegt. En de wereld buiten die muur is bedreigend, zelfs zo bedreigend dat hij alles in het werk stelt om zich ertegen te beschermen. Hiertoe omringt hij zich met een barricade van bezittingen en illusies om zichzelf voor de wereld te verstoppen en de wereld voor hemzelf te verstoppen. Binnen dit fort streeft hij ernaar om wat hij zijn leven noemt te beschermen en in stand te houden, maar hij kan net zo goed proberen om zonlicht in een ruimte gevangen te houden door het rolgordijn naar beneden te trekken, of wind te vangen door de deur dicht te doen. Om van wind te kunnen genieten, moet je hem langs je heen laten waaien en langs je huid voelen gaan. Hetzelfde geldt voor de tijd, want elk moment is al voorbij voordat het gegrepen kan worden, en dat geldt ook voor het leven dat zelfs niet door deze muur van vlees voor eeuwig kan worden vastgehouden. Om het te kunnen voelen en begrijpen moet je het langs je heen laten gaan, net als de wind die over de aarde van leegte naar leegte beweegt. Maar dit is onverdraaglijk. Het betekent namelijk dat je de barricade moet afbreken, al je zekerheden moet opgeven, aan beide kanten van de kamer het raam open moet zetten zodat de lucht erdoorheen wervelt, vazen omgooit, papieren alle kanten op blaast en de meubels omverwerpt. Dit is een te hoge prijs voor het wegblazen van het stof en het verwijderen van de spinwebben uit je ziel. Bovendien vat je dan kou en zit je te rillen en niezen tot je er gek van wordt.

Van je nest, beschut en fraai
zal elk spant verrotten
En als de bladeren vallen en de winterwind waait
Is het naakt en zal men je bespotten

Dus houden we de ramen dicht en de luiken gesloten tot we door verstikking sterven, overweldigd door de roerloze lucht.

De angst voor angst

Dit is een kwaal die al zo oud is als het leven en die voortkomt uit wat Keyserling² ‘Oorspronkelijke Angst’ noemt. Het naar buiten gerichte aspect ervan wordt door psychologen het ‘pijn-genot-principe’ genoemd. Want zoals de slak en schildpad zich in hun slakkenhuis en schild terugtrekken, zo trekt de mens zich terug in zijn paleis van illusie. Maar het merkwaardige is dat terwijl de slak en de schildpad vaak uit hun slakkenhuis en schild te voorschijn komen, de mens zelden uit zijn paleis komt. Dit komt doordat hij zich veel sterker bewust is van zijn persoonlijke identiteit, van wat hem onderscheidt van het universum. Hoe sterker hij zich hiervan bewust is, hoe groter de spanning tussen beide en hoe meer de paren van tegengestelden in de ziel een strijd met elkaar voeren. Deze spanning noemen we ‘niet gelukkig zijn’, maar hiermee opper ik niet dat deze spanning verdwijnt door het wegnemen van de ‘Oorspronkelijke Angst’, die op zichzelf een zeer waardevol instinct is. Als we net zoveel van pijn als van genot hielden, zouden we waarschijnlijk snel uitsterven, want deze oorspronkelijke angst voor pijn zet ons aan tot zelfbehoud. Ook hier hebben we weer een paar van tegengestelden, namelijk liefde en angst of van iets houden en er niet van houden. Beide zijn essentiële elementen van ons vermogen om te voelen, want wie geen angst heeft, houdt nergens van en voelt niet. Maar let op de term *oorspronkelijke angst*. Het probleem van de mens is dat zijn angst zelden oorspronkelijk is. Zijn angst kan dicht bij oorspronkelijke angst liggen, of er heel ver vandaan, maar is nooit louter angst; het is de angst voor het angstig zijn.

Er zijn twee soorten spanning: creatieve spanning en destructieve spanning. Er is sprake van creatieve spanning als er spanning op een snaar staat om muziek te produceren, en van destructieve spanning

als er spanning op een snaar wordt gezet om hem te breken. Om leven te produceren moet er tussen de tegengestelden ook een spanning zijn. Zij moeten van nature in tegengestelde richting bewegen, maar tegelijkertijd moeten ze bij elkaar worden gehouden door een relatie en een betekenis. Door de centrifugale kracht beweegt de aarde met hoge snelheid van de zon vandaan; door de zwaartekracht wordt de aarde naar de zon getrokken. Het gevolg hiervan is dat de aarde in een cirkelvormige baan om de zon beweegt en niet alles op aarde bevriest of verbrandt. Derhalve is de van elkaar vandaan gaande beweging van tegengestelden oorspronkelijke angst, terwijl datgene wat hen verbindt oorspronkelijke liefde is. Het resultaat is creatieve spanning. Maar de mens is niet enkel bang. Hij vreest de spanning die door zijn oorspronkelijke angst wordt veroorzaakt, waardoor zijn angst groter wordt. De spanning wordt groter en steeds beangstigender tot hij destructief in plaats van creatief wordt. Het verbindende aspect wordt tot het breekpunt uitgerekt. Hierdoor schieten de tegengestelden uit elkaar en komen in een isolement terecht. Hieruit volgt dat als de mens de spanning van de oorspronkelijke angst accepteert, hij vrolijk in zijn omloopbaan heen en weer kan bewegen. Maar als hij aan die angst probeert te ontsnappen, maakt hij de angst en spanning alleen maar groter. Dit proces kan eeuwig doorgaan. Net als met een vlieg die in een spinnenweb vastzit, is het zo dat hoe meer hij ertegen vecht, hoe meer hij erin vast komt te zitten.

Op deze wijze zet de mens de spanning van de tegengestelden om in een destructief conflict. Door zich vast te klampen aan de één en te vluchten voor de ander zet hij datgene waarvoor hij vlucht er alleen maar toe aan om zich nog meer te doen gelden. Als je de dood en verandering haat, probeer je eigenlijk het leven onvergankelijk en onveranderlijk te maken. Dit is een starre, wegwijnende, levende dood. Vandaar het gezegde: een lafaard sterft duizend doden, een held sterft slechts één keer. Want door vast te houden aan genot uit angst voor pijn veroorzaakt de mens spanning. De echte problemen beginnen echter pas wanneer hij niet alleen probeert om van de pijn af te komen,

maar ook van de spanning, want daarmee geeft hij zichzelf twee vijanden in plaats van één. Dat pijn angst oproept is net zo natuurlijk als dat vuur warmte voortbrengt. Maar laat die angst er zijn, want als we voor onze angst weglopen, gaat hij over in paniek, en zo creëren we een bodemloze put van zelfbedrog en ellende. De mens geeft niet graag aan zichzelf toe dat hij bang is, want dit verzwakt zijn eigenwaarde en brengt zijn geloof in de zekerheid van zijn ego aan het wankelen. Het accepteren van angst zou hetzelfde zijn als het accepteren van de dood, dus rent hij ervan weg, en dat zorgt er nu juist voor dat hij zo ongelukkig is. Soms komt dit tot uiting in ongebreidelde doodsangst, maar het is vaker een steeds intenser wordende vicieuze cirkel van half verborgen, knagende angstgevoelens. Het zou beter zijn geweest om meteen te zeggen: ‘Ik ben bang, maar ik schaam me er niet voor.’

In zijn worsteling met de tegengestelden blijft de mens zichzelf misleiden. De vruchten die hij van het leven wil plukken en puur voor eigen gebruik wil houden raken beschimmeld doordat hij ze van hun wortels heeft afgesneden. Iets wat afgesneden is kan namelijk niet leven, want circulatie en verandering zijn de twee belangrijkste kenmerken van het leven. Aan de andere kant is het zo dat de problemen die hij tracht te vermijden de enige dingen zijn die hem van zijn zegeningen bewust maken. Als hij van zijn zegeningen houdt, moet hij zijn problemen vrezen. Maar hij is bang voor angst. Deze twee dingen maken hem gefrustreerd en bezorgd en duwen hem steeds meer in de richting van een isolement, van het afgescheiden zijn en van een vijandige houding ten opzichte van alle andere elementen van het leven. Dan staat hij ineengedoken tussen de duivel van zijn omstandigheden en de diepe zee van zijn eigen onvoorspelbare en weerbarstige emoties. En in dit isolement kwijnt zijn diepste wezen weg.

De mens en de natuur

De mens is net zo gebonden aan de natuur als een boom, en hoewel hij twee benen heeft waarmee hij zich vrij kan voortbewegen en niet met wortels in de bodem vastzit, is hij in geen geval een opzichzelf-

staande, zelf bewegende, zelfstandige eenheid. Voor zijn leven is hij volledig afhankelijk van de factoren waarvan ook bomen, wormen en vliegen afhankelijk zijn: de universele krachten van de natuur, het leven, God, of wat het dan ook is. Vanuit een mysterieuze bron stroomt het leven voortdurend door hem heen. Deze levensstroom gaat er niet gewoon bij de geboorte in en bij de dood weer uit. De mens is een kanaal voor een eeuwig bewegende stroom, een stroom die het bloed door de aderen laat stromen, die zijn longen laat bewegen zodat hij lucht kan inademen, die voedsel vanuit de bodem laat groeien en die het licht van de zon naar zijn gezicht draagt. Als we naar één cel van zijn lichaam kijken, zien we het universum, want de zon, maan en sterren houden het universum voortdurend in stand. We zien het universum ook als we de geest van de mens proberen te doorgronden, want daarin bevinden zich alle archaische oerdriften, en als we nog dieper zouden kunnen kijken, zouden we een verwantschap met planten en stenen kunnen aantreffen. Want de mens is een ontmoetingsplaats voor het samenspel van krachten uit alle uithoeken van het universum die door hem heen stromen. Deze stroom is de kracht achter al zijn gedachten en handelingen en veel meer zijn ware zelf dan zijn lichaam of geest, die er slechts instrumenten van zijn. Dit was bij vrijwel alle oude volken bekend. Hun wijzen onderwezen dat alle handelingen van de mens net zozeer uitwerkingen waren van de voortdurende beweging van de natuur als de zon en de wind. Voor mensen die niet zijn geboren en getogen op een plek waar er bijna alleen maar dingen te zien zijn die door de mens zijn vervaardigd, zou dit een onmiskenbaar feit zijn.

De ziel die afgescheiden is van de natuur is over het algemeen het gevolg van onze beschaving. Deze afgescheidenheid is meer schijnbaar dan werkelijk, want hoe meer de natuur wordt tegengehouden door bakstenen, beton en machines, hoe meer zij zich doet gelden in de geest van de mens, meestal als een ongewenste, gewelddadige en vervelende bezoeker. Maar in werkelijkheid verschillen de creaties van de mens, zijn kunst, literatuur en gebouwen, slechts in kwaliteit en niet in soort van creaties van de natuur, zoals vogelnesten en ho-

ningraten. De mens heeft weliswaar oneindig veel meer dingen voortgebracht en is daarin ook veel ingenieuzer, maar deze vernuftigheid zorgt er samen met zijn angst voor dat zijn gevoel van afgescheidenheid wordt versterkt. Hierdoor raakt hij ervan overtuigd dat hij een opzichzelfstaande schepper is, los van de natuur. Want ook hier zou het zijn eigenwaarde aantasten wanneer hij zou toegeven dat zijn indrukwekkende verstand en alles wat hij met zijn verstand tot stand brengt hem niet heerser over de natuur maakt, maar haar dienaar. Behekst door zijn verstandelijke vermogens en aangespoord door zijn angst voor zijn angst zoekt de mens zijn vrijheid in de afgescheidenheid van de natuur in plaats van in de vereniging met de natuur, terwijl het dienen van de natuur ware vrijheid is.

De strijd van de mens om de heerschappij is indrukwekkend en tragisch, maar werkt niet. Het probleem is echter niet zozeer wat hij doet, maar wat hij denkt. Als hij vereniging in plaats van afgescheidenheid zou nastreven, zou er geen sprake zijn van wat doorgaans 'teruggaan naar de natuur' wordt genoemd. Hij zou zijn machines en steden niet op hoeven geven en zich niet in het bos hoeven terug te trekken om in een tentje te gaan leven. Hij zou enkel zijn houding moeten veranderen, want de prijs die hij betaalt voor zijn afgescheidenheid behoort slechts indirect tot het fysieke aspect van het leven. Deze prijs komt voort uit zijn denkkeest en is daar het meest nadrukkelijk aanwezig.

Wat is die prijs precies? Ik omschrijf hem in brede zin als 'niet gelukkig zijn', en hoewel dit niet een verschijnsel is dat specifiek bij de beschaafde wereld hoort, biedt de beschaafde wereld ons er wel een extreem voorbeeld van, vooral in de huidige wereld. Natuurlijk kunnen we niet weten of we minder gelukkig zijn dan primitieve volkeren, en ook niet of we minder lijden. Ieder mens lijdt, nu en in vroegere tijden, maar niet ieder mens is ongelukkig, want ongelukkig zijn is een reactie op het lijden, niet het lijden zelf. In het algemeen zou je dus kunnen zeggen dat de primitieve mens ongelukkig was door zijn conflict met de *externe* natuurkrachten. Maar de beschaafde mens is voornamelijk ongelukkig als gevolg van zijn conflict met natuur-

krachten die zich *in* hemzelf en de maatschappij bevinden. Deze natuurkrachten zijn des te gevaarlijker en gewelddadiger doordat ze niet herkend worden en ongewenst via de achterdeur binnenkomen.

Het belang van conflicten

De betekenis van beschaving wordt nergens zo goed uitgelegd als in de gelijkenis van de verloren zoon.³

Iemand had twee zonen. De jongste van hen zei tegen zijn vader: ‘Vader, geef mij het deel van uw bezit waarop ik recht heb.’ De vader verdeelde zijn vermogen onder hen. Na enkele dagen verzilverde de jongste zoon zijn bezit en reisde af naar een ver land, waar hij een losbandig leven leidde en zijn vermogen verkwistte. Toen hij alles had uitgegeven, werd dat land getroffen door een zware hongersnood, en begon hij gebrek te lijden. Hij vroeg om werk bij een van de inwoners van dat land, die hem op het veld zijn varkens liet hoeden. Hij had graag zijn maag willen vullen met de peulen die de varkens te eten kregen, maar niemand gaf ze hem. Toen kwam hij tot zichzelf en dacht: de dagloners van mijn vader hebben eten in overvloed, en ik kom hier om van de honger. Ik zal naar mijn vader gaan en tegen hem zeggen: ‘Vader, ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u, ik ben het niet meer waard uw zoon genoemd te worden; behandel mij als een van uw dagloners.’ Hij vertrok meteen en ging op weg naar zijn vader.

Zijn vader zag hem in de verte al aankomen. Hij kreeg medelijden en rende op zijn zoon af, viel hem om de hals en kustte hem. ‘Vader,’ zei zijn zoon tegen hem, ‘ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u, ik ben het niet meer waard uw zoon genoemd te worden.’ Maar de vader zei tegen zijn knechten: ‘Haal vlug het mooiste gewaad en trek het hem aan, doe hem een ring aan zijn vinger en geef hem sandalen. Breng het gemeste kalf en slacht het. Laten we eten en feestvieren, want deze zoon van mij was dood en is weer tot leven gekomen, hij was verloren en is teruggevonden.’ En ze begonnen feest te vieren.

De oudste zoon was op het veld. Toen hij naar huis ging en al dicht-

bij was, hoorde hij muziek en gedans. Hij riep een van de knechten bij zich en vroeg wat dat te betekenen had. De knecht zei tegen hem: 'Uw broer is thuisgekomen, en uw vader heeft het gemeste kalf geslacht, omdat hij hem gezond en wel heeft teruggekregen.' Hij werd woedend en wilde niet naar binnen gaan, maar zijn vader kwam naar buiten en trachtte hem te bedaren. Hij zei tegen zijn vader: 'Al jarenlang werk ik voor u en nooit ben ik u ongehoorzaam geweest als u mij iets opdroeg, en u hebt mij zelfs nooit een geitenbokje gegeven om met mijn vrienden feest te vieren.' Zijn vader zei tegen hem: 'Mijn jongen, je bent altijd bij me, en alles wat van mij is, is van jou. Maar we konden toch niet anders dan feestvieren en blij zijn, want je broer was dood en is weer tot leven gekomen. Hij was verloren en is teruggevonden.'

De beschaafde mens is de verloren zoon, en de primitieve mens is de oudere zoon die altijd thuis is gebleven, onbewust in harmonie met de natuur, meer op instinct levend dan op basis van zijn intellect, en zonder het sterke zelfbewustzijn van de beschaafde mens. Het verschil tussen de primitieve mens en ons is enigszins vergelijkbaar met het verschil tussen kinderen en volwassenen. Het kind heeft geen eigen psychische problemen, en ook al heeft het die wel, dan zijn ze slechts latent aanwezig en manifesteren ze zich pas later in zijn leven. Alles wat er in het kind omgaat, wordt deels door de natuur en deels door zijn ouders gereguleerd. Pas wanneer het zelfbewustzijn van het kind volledig is ontwikkeld, krijgt het een verantwoordelijkheidsgevoel dat ontstaat wanneer we ons bewust worden van ons vermogen om zelf sturing te geven aan onze aangelegenheden en zelf aan het roer ervan te staan. Maar wanneer de mens die staat van zelfbewustzijn bereikt, wordt hij een verloren zoon. Hij voelt zich afgescheiden en eenzaam, en is er vooral op 'sombere' momenten zeker van dat het universum tegen hem is. Oppervlakkig gezien is zijn gehele cultuur een schending van de natuur. Hij wordt volledig afhankelijk van zijn machines en gaat ten onder als hij zich te midden van de elementen moet zien te redden. Maar al snel komt de 'honger-snood'. In onze tijd zijn oorlog en economische wanorde de

‘hongersnood’. Er is geen feitelijke schaarste van rijkdom. De mens verhongert enkel als gevolg van zijn eigen domheid. Na verloop van tijd zijn er enkelen die ‘tot zichzelf komen’ en beseffen dat we op de een of andere manier moeten terugkeren naar de natuur en volledig bewust de harmonie moeten ervaren die voor de primitieve mens een onbewust instinct is.

Maar we beseffen niet zo vaak dat de schijnbare afgescheidenheid van de natuur waarvan in onze beschaving sprake is een absoluut essentiële fase is in de ontwikkeling van de mens. Zonder deze ontwikkelingsfase zouden we altijd zijn zoals de oudste zoon in de gelijkenis: jaloers en ondankbaar. Want alleen degenen die hebben gezondigd kunnen de gelukzaligheid van verlossing begrijpen en waarderen. Dus misschien is dit weggaan van de natuur helemaal niet zo onnatuurlijk, want het lijkt niet onze taak te zijn om terug te gaan naar de natuur, maar om vooruit te gaan. De hindoes geven de evolutie van de mens met een cirkel weer. Hij begint op het hoogste punt, vervolgens *valt* hij instinctief en onbewust naar het laagste punt, waar hij de extreme ervaring heeft van stoffelijkheid en zelfbewustzijn, het tijdperk van Kali Yuga. Van daaruit moet hij langs de tweede helft van de cirkel omhoog *klimmen* en volledig bewust terugkeren naar het punt waar hij begon. Maar om werkelijk opnieuw met de natuur verenigd te kunnen zijn, moet hij eerst die absolute scheiding tussen hemzelf en het universum (of het leven) ervaren.

Hier moeten we echter twee dingen goed onthouden. Ten eerste, dat de scheiding tussen de beschaafde mens en de natuur slechts schijnbaar is, en het lijkt erop dat dit verschijnsel deel uitmaakt van een natuurlijk evolutieplan, iets waar we instinctief naartoe zijn gegroeid zoals de rups uitgroeit tot een pop. In de tweede plaats, dat hoewel de terugreis *in* bewustzijn plaatsvindt, hij niet tot stand komt *door* bewustzijn, door de inspanningen van het zelfbewuste ego. Dit gedeelte van de reis is ook weer net zo natuurlijk als de ontwikkeling van een pop tot een vlinder, en elke poging om deze groei zelfzuchtig te forceren kun je vergelijken met het openmaken van de pop met een pincet. Dit houdt enkel de kritieke tegenstelling in stand tussen onszelf en het leven.